

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Keanu Reeves and China Miéville
THE BOOK OF ELSEWHERE

Copyright © 2024 by 74850, Inc.

All rights reserved.

Illustrations by Sister Hyde

Translation Copyright © 2025 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-05950-2

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Kijanu Rivs
Čajna Mjevil
knjiga o drugom mestu

Preveo Vladan Stojanović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2025.

NAŠIM MAJKAMA
Za život, za pripovedanje... za ljubav

*I ako zemaljski više ne zna tvoje ime,
šapni ćutljivoj zemlji: Ja tečem.
Sjajnoj vodi reci: Ja sam.*

Rajner Marija Rilke

PROLOG

Prostorija, ispunjena predstojećim nasiljem, zatim i groznom belom LED svetlošću. Muškarac je ušao u nju i seo između metalnih ormarića. Izvadio je mašinu iz ranca i otvorio protokole na njoj. Zurio je u ekran, u kratkoj osami. Njegovi saborci konačno su se pojavili.

On je nastavio s pripremama. Svi ostali vojnici imali su svoje rituale.

Dvojica su se smejala masnim šalama. Druga dvojica proveravala su oružje, u nemom, usredsređenom skladu. Jedan snagator ispred kolega, nag do pasa, radio je sklekove na podu, udarajući dlanom u dlan. Stigao je vođa večerašnjeg poduhvata. Ispitivao je mapu, s najvećom mogućom pažnjom, kao da ju je pronašao u grobu. Prvi vojnik nastavio je s dijagnostikom na skeneru.

Neko je ušao, skroz spreman, u kaki vojničkoj bluzi bez oznaka zakopčanoj do brade, kao da mu je hladno. Niko nije obratio pažnju na njega. Pogledom je prelazio po prostoriji dok nije presreo pogled čoveka sa skenerom. Klimnuli su glavom jedan drugom.

Vrata su se poslednji put oglasila. Ovog puta svi su pogledali u osobu koja je stajala na pragu.

Visoka, vitka prilika u neupadljivoj crnoj odeći posmatrala ih je ispod dugih crnih šiški. Nepomično je stajala u senci.

Samo je čovek sa skenerom bacio pogled na jednog od saboraca koji su pripremali oružje, svi ostali posmatrali su pridošlicu.

Nepomičnost se poremetila kad je crnokosi ušao. Svi su se vratili pređašnjim aktivnostima. Prvi čovek je ponovo podigao skener i nastavio s proverom. Premeravao je čitavu prostoriju proročkim ekranom. Zadržao

ga je još malo na čoveku kog je krišom pogledao. Promenio je registre mašine i prebacio vojnike u pejzaž šarenih kontura.

Pridošlica je stajala u čošku, oborene glave i sama. Neko joj je prišao.

Čovek sa skenerom se namrštio. Nije oklevao samo zbog jedinstvenog vrtloga tame na ekranu: tamnokosi čovek često se manifestovao na taj način. Pažnju mu je privukla anomalija vezana za čoveka koji mu je prišao – onižeg vojnika sa do brade zakopčanom bluzom. Ta bluza bila je bela i neprozirna na ekranu, što ne bi trebalo da bude slučaj s odećom. Sijala je. Bila je zaštićena.

„Hej“, rekao je rukovalac skenerom zbog onog što je video na ekranu. „Ulafson?“ Gledao je kako vojnik u bluzi kolebljivo prilazi crnokosom.

Bio je predaleko da bi ga čuo. Skrolovao je do audio-odeljka da bi pročitao tumačenje veštačke inteligencije, obavljeno na osnovu pokreta usana i presretnutih odlomaka zvučnih talasa, ali nije dobio upotrebljive podatke.

Visoki čovek se okrenuo i zagledao u Ulafsona, koji mu je prilazio, i prošaptao nešto slično molbi. Ulafson je raširio ruke i naglo ubrzao. Meta ga je posmatrala bez emocija. Oniži vojnik mu se približavao, kao da želi da ga zagrlji. Nešto je govorio, i izgledalo je da plače. Čovek sa skenerom je ponovo rekao: „Hej!“, dovoljno glasno da se svi okrenu ka njemu. I svi su povikali i videli su kako vojnik u zakopčanoj bluzi poteže pištolj iz džepa; i on je jecao, što je sad bilo očigledno. I nije uperio oružje u osobu ka kojoj je hitao, već na sve koji su ga posmatrali.

„Ne mrdajte!“, povikao je.

Visoki, crnokosi čovek ispružio je ruku i stavio dlan na grudi onog koji mu je prilazio. Blokirao mu je put. Nije ga udario, niti ga je oborio, samo ga je zaustavio. Meta tužnog lica nije govorila, niti se pomerala na bilo koju stranu, samo nije dozvoljavala onižem muškarcu, koji se upinjao da joj priđe, da savlada preostalo rastojanje koje ih je razdvajalo.

Muškarac u bluzi gurao je i stenjao dok ga je onaj drugi zadržavao. Slobodnom rukom otkopčao je bluzu i posegnuo u unutrašnji džep, iz kog se začuo škljocaj. Sevnuo je metal.

„Oružje!“, neko je povikao, kao da ga on već nije imao u ruci i nišanio u njih, u one s kojima je ubijao i zamalo poginuo. „Ulafson, ne!“, začuo se drugi glas.

Pucnjava. Veoma glasna. Ulafson se grčio dok je vojnik s puškom, na kog je njegov saborac bacio pogled, ispaljivao kratke rafale, sa zapanjenim

izrazom lica. Ciljao je gornji deo grudi i butine, izbegavajući ono za čim je oniži vojnik posezao, ma o čemu da se radilo. Ulafson je kriknuo i ispustio pištolj, ali je nekako ostao na nogama, gurajući se i petljajući, dok su se meci probijali i pogađali njegovu metu, čije lice je ostalo ravnodušno, uprkos krvi koja je brizgala iz njega.

Ali trgao se, ruka mu je kliznula. Meci koji su ubijali čoveka s bluzom proleteli su pored ruke njegove mete. Prišao mu je, našli su se u klinču. Poslednjim, trijumfalnim dahom povukao je skriveni okidač.

Soba se ispunila dimom, metalom, bukom i vatrom.

Prvi čovek koji je ušao u prostoriju nije bio poslednji koji je izašao, ali je ostao u njoj dokle god krvavi posao čišćenja nije bio gotov.

Bio je na priličnom odstojanju od zone eksplozije, poluzaklonjen telima onih čiji su ostaci, pred njegovim očima skupljani, označavani i odnošeni, sa svim poštovanjem koje se moglo ponuditi krpicama mesa. Recitovao je njihova imena u sebi. Nije znao koliko se onih koji su još bili živi neće probuditi. Koliko njih će se, kao on, vratiti na bojište posle neophodne pauze. Koliko njih se teturalo pored njega da bi spralo prijatelje sa sebe.

Osetio je ruku na ramenu. Pripadala je saborcu koji je prvi zapucao.

„Ideš li?“

„Slediću te“, rekao je.

Na drugom kraju prostorije stajao je vođa tima, sa zaboravljenom mapom, lica mirnog ispod krvi. Zapalio je cigaru, dodajući njen dim smradu baruta i biljaka.

Na klupi, u epicentru spržene zvezde crvenila i crnila, sedeo je tamnokosi čovek kog je oniži vojnik koji se žrtvovao spaljivanjem pokušao da povede sa sobom.

Lice iznad njegovih usana, zaklonjeno onim što je nekada bila njegova brada, izgledalo je spokojno i gotovo čisto. Krv i koža visili su sa ostataka vilične kosti. Sedeo je s laktovima na butinama. Posmatrač je nazirao kičmu kroz izgorelu šupljinu, na mestu čovekovih grudi. Video je pokrete iznutrica, slične kretnjama svetlošću uznemirene ribe.

Blago je pomerio skener, ne podižući ruku. Trudio se da obuhvati obojicu. Još je bio podešen na presretanje zvuka.

Kijanu Rivs i Čajna Mjevil

Reči su se pojavile na ekranu kad je vođa tima progovorio.

– Jesi li dobro, sinko?

Čovek na klupi nije podigao pogled. Izdahnuo je krv i mrdnuo iskidanim ustima.

– Umoran / Dijeta (?) pročitao je posmatrač.

– Bože, kakav haos – pojavile su se druge reči – o čemu je jebeno razmišljao?

Njegov sagovornik slegnuo je ramenima. Posegnuo je ispod komada vlastitog mesa na grudima i izvukao nešto iz sebe. Podigao je to.

– ? Stoka / Staklo / ? – mašina je rekla da je on rekao.

– Nego šta – rekao je onaj drugi. – Obmotao se staklenim bocama. Tehničari će saznati šta je bilo u njima.

– Sirće četiri lopova – mašina je prikazala odgovor uništenih usana. – I sveta vodica. Kamena so / soda (?), a ekseri su iz konjskih potkova. I možeš da je namirišeš. Žalfija. Zapalio je žalfiju.

– Kako to misliš? Otkud to znaš?

– Prepoznajem sirće i so u rani. Ulafson je napravio / načinio? Bombu punu vradžbina. I, Kivere. To nije sve.

Razvaljena, tamnokosa prilika dodala mu je komadić spaljenog, okrvavljenog papira.

– Našao sam ga, ispod rebara.

– Ne mogu da ga pročitam.

– To je ime.

Gestom je obuhvatio prostoriju i nastavio.

– Većina / vreća ? izgorela ali ima odlomaka. Imena. Imena mrtvih iz jedinice. Onih koji su bili preblizu.

Dvojica ljudi izmenjala su poglede.

– Tako sam umoran – rekao je čovek na klupi. Krv mu je kapala iz oprljenog srca. – Od ovoga. – Pokazao je na prostoriju. Na sebe. Na kraju je podigao pogled i podrignuo.

Stariji čovek je rekao: „Da li se smeješ?“ Izgovorio je to dovoljno glasno da posmatrač nije morao da čita reči s ekrana.

– To je od cigare – rekao je drugi, kad se posmatrač zagledao u ekran. – Već viđeno.

Doktorova priča

Nemam mnogo vremena, pa će ove reči biti među poslednjima koje ću napisati. To saznanje me rastužuje. Ne toliko zbog mog kraja – dovoljno sam star – već zbog jadnog stanja u kom se nalazim. Ekstremna utučenost je razumljiva kad i odano pseto, stvorenje sposobno da voli bez komplikacija koje narušavaju ljudsku privrženost, gadljivo okrene glavu od vas. Znam da Luna reaguje na miris leka za moju vilicu, ali to je mala uteha. Njena pokuda me postiđuje, koliko god se trudio da je prenebregnem. Podseća me da sam prekršilac, neko ko će je napustiti, i da s pravom izazivam takvu reakciju u njoj.

Moje brige za članove porodice koji nisu – još, nadam se – mogli da napuste svoje kuće, još su veće od tuge. Ne vidim da će tama koja prekriva Austriju, i verovatno čitavu Evropu, biti ubrzo naterana na povlačenje.

Lokacija moje tuge nije nepovezana sa opskurnim stranputicama mog uma. Lunina nesposobnost da me pogleda podsetila me je na lice Dolfi, jedne od mojih sestara, koja skreće svoj pogled.

Tuga će ostati sa mnom, do konačnog odlaska.

Ne znam kakvom pronalazaču ovih beležaka da se nadam. Možda bi trebalo da ih predam vatri. Ali posle gotovo dvadeset godina konačno sam stavio ova sećanja na papir. Oduvek sam koristio pisanje za odgojetanje vlastitih misli. I ne bih želeo da ove misterije ostanu neistražene. Želeo bih da znam šta mislim o ovome.

Zbog smrti koja mi se toliko približila, i zbog svega ostalog, kako bih ja, koji povratak onog što je zakopano smatra tako značajnim, mogao da uradim išta drugo do da se vratim toj poseti iz moje prošlosti?

Kijanu Rivs i Čajna Mjevil

Moja razmišljanja o Tanatosu proizilaze pre svega iz svedočenja povratnika iz Velikog rata. Toliko njihovih snova bilo je samo ponovno proživljavanje užasa. Odakle potiče takvo ponovno vraćanje agonija, ako je nesvesno pre svega nadahnuto izbegavanjem neprijatnosti? Zaprepastila su me moja susretanja s tim ljudskim olupinama. Ali podaci retko budu dovoljni da promene nečije ideje. Potreban je šok, samosvojna kriza.

Imao sam pacijenta.

Sreli smo se samo tri puta. To su bile duge seanse. Bio je visok, crn i dobro građen, sredovečan muškarac. Nosio je skupo odelo, pogledao me je u oči i čvrsto stisnuo ruku pri upoznavanju. Mislio sam da je vojnik, da je jedan od povratnika s ratišta, koji na sjajan način prikriva uporne i česte noćne more.

Rekao mi je da bi želeo da razume samog sebe.

Veoma dobro se sećam naše prve seanse. Sećam se da sam sedeo u svojoj svetlosti jutra, pored njega ispruženog na kauču, s notesom na krilu. Nežnim i upečatljivim glasom pripovedao mi je o svom životu.

Njegove prve reči na seansi – sačuvao sam beleške, iako ću ih brzo uništiti – naglasile su moje sumnje u pogledu onog što ga je mučilo.

„Ubijao sam, ubijao i ponovo ubijao“, rekao je. „Istina je da bih želeo da se odmorim, ili da radim nešto drugo, nešto drugačije od ubijanja, razume se, ili da makar mogu da biram da to radim, ali ne, ubijanje se uvek vrati, uvek me savlada. A ponekad, ne često, ali mnogo puta u mom životu, umirem. I to boli. I veoma je krvavo. I osećam svaki udarac. Svaku posekotinu. Osećam vrelinu, i udarni talas svake bombe.“

„A zatim se vraćam.“

„Vraćam se i ubijam, ubijam i ponovo ubijam. Da bih ponovo umro, i da bi čitav ringišpil nastavio da se vrti. Stoga mi, molim vas, recite, Herr Doktor, kakav sam ja čovek?“

Samo da se zna, verovao sam da mi opisuje jedan od krvavih snova, kakvih sam se naslušao u ordinaciji. Mislio sam da me pita isto što sam se ja pitao, zašto se podsvesno iznova vraća takvom krvoproliću. Ali taj čovek, čije ime vam neću reći, podigao se i okrenuo prema meni. Pogledao me je u oči, što je bilo kršenje protokola koje sam ohrabrivao, a ja nisam mogao da skrenem pogled. Počastio me je prvim udarcem, šokom, koji je razbio sve moje paradigme.

Knjiga o drugom mestu

„Vratio sam se“, ponovio je, a ja sam, na osnovu mirnog tona s kojim je izneo tu jezivu tvrdnju, zaključio da moje ranije teorije nisu adekvatne za izlaženje na kraj s tako egzistencijalnim i svakodnevnim užasima.

Još mislim da je ono što mi je poverio bilo gotovo bajkovita istina. Kao što je, između ostalog, i bilo.

Ali video sam da me je prozreo, da je shvatio o čemu razmišljam. Odmahnuo je glavom. I obzirno nastavio, kao da je u potpunosti svestan mog narastajućeg užasa, iako nisam rekao nijednu reč: „Ne, Herr Doktor. Ne. Ili ne samo to. Istina je da sve znači nešto drugo, ali ponekad takođe znači upravo ono što jeste. Saslušajte me, molim vas. Ovde sam da bih vas pitao: Zašto? Šta sam ja?“

Nije mi dopuštao da skrenem pogled. A usledio je drugi udarac. Znao sam šta će reći, i da će to biti istina. I znao sam da je njegova objava doslovna, iako je bila i simbolična. I znao sam da neću biti isti čovek posle nje. Da ću postati uklet.

„Ubijam“, rekao mi je, polako i neumoljivo. „Umirem“, rekao je. „I vraćam se.“

ZNAKOVI ŽIVOTA

Niske zgrade uzdizale su se s obe strane široke avenije koja se pružala iz centra grada. Izgledalo je kao da nebo pritiska zdepaste kule i prašnjave izloge jeftinih poslastičarnica i prodavnica s potrepštinama za zabave, salona nekvalitetnog nameštaja, kopirnica i posrnulih notara. Čovek – nazovimo ga čovekom – išao je svojim putem. Pogledom je premeravao alavo nebo. Nije odmahivao glavom – odbacio je većinu ekspresivnih pokreta, u ovoj epohi – ali je brzo zatreptao, i ako ste ga dobro poznavali, mogli biste u tome prepoznati znak da je zadubljen u vlastita razmišljanja.

Bio je visok i čvrsto građen, i ako bi ga oni s kojima se mimoilazio osmotrili, većina bi ga smatrala belcem. Nosio je sivu avijatičarsku jaknu i crne farmerke. Crna kosa uokvirivala mu je bradu i tužnjikavo lice. Staklena ogledala banaka, finansijskih institucija i zgrada s poslovnim prostorom za izdavanje, fasade od blokova belog i zamalo belog kamena daleko iza njega imitirale su neku izmaštanu Grčku, lažni opsidijan, hotele imenovane po likovima iz lokalnih bajki, neomiljenih disidentima.

Saobraćajnica se sužavala zbog malih parkova. Nadgledale su je stambene zgrade zvane sivo kamene na lokalnom jeziku, zato što su pomalo podsećale na smeđi kamen Njujorka. Sunce je bilo prijatno i veoma sjajno iza oblaka, pa su prolaznici, koji su promicali pored našeg putnika, bili najavljeni ili praćeni dugim mutnim senkama. Ljudi su sedeli na stepenicama pored bakalnica. Prepirali su se i bacali kocke, ignorišući ga. Sveštenik je pušio oklembesenu cigaretu na vratima zarđale limene crkve. Umorno je klimnuo glavom u pozdrav. Čovek mu je uzvratio istom merom. Dva dečaka koja su preturala po metalnim otpacima na

kapiji centra za prikupljanje otpada zastala su kad im je prišao. Nije ih pogledao, a oni su šaputali. Njihove opaske nisu se čule od škripe automobila u presi za metal.

Dečaci, ostavite ga na miru. Taj čovek više ne ubija decu kad može da izbegne tako nešto, ali ipak, ostavite ga na miru.

Dečaci su bili lukavi kao divlji psi. Motrili su ga, ali mu nisu prilazili.

Skladišta, stambene zgrade i prazni placevi na najudaljenijim kilometrima grada korišćeni su kao parkirališta i stecišta sitne trgovine. Čovek je kroz procepe između zidova pokatkad mogao da vidi suvu, zatravljenu zemlju seoskog predela. Zastao je ispod svetlećeg crvenog čovečuljka na semaforu, apsurdnog na raskrsnici između dva ništavila. Čekao je na pločniku, zato što je čuo sve dalju sirenu. To su bila ambulantska, a ne policijska kola.

Prešao je ulicu kad je zeleni čovečuljak zasvetleo. Produžio je do dvorišta, sa svih strana okruženog dugačkim jednospratnicama i dvospratnicama, išaranim grafitima i zatrpanim smećem. Naišao je na prašnjavu *dačiju* bez točkova, obrubljenu korovom. Pored zatvorenih vrata garaže bili su ostaci još jednog izgorelog automobila.

Pažljivo je pogledao prozore. Bez žurbe je prišao ruševini. Preksinoć je padala jaka kiša, ali je miris izgorele plastike i grafita još bio jak. Izvadio je ključ iz džepa, otključao katanac i otvorio metalna vrata dovoljno da bi ušao. Zatvorio ih je za sobom i iznutra osigurao rezom.

U prizemlju je bila radionica. Testere, hidraulične prese i strugovi, okruženi blistavim koturovima žice. Prst sive svetlosti dopirao je odzgo, na mestu na kom je prljavo staklo probušeno metkom. Pod je bio širokava pustinja, prekrivena uljem i prašinom prošaranom crnim mrljama. Čovek je znao da su od krvi. Samo najveći stručnjaci mogli bi da vide da su ove mrlje hotimično oblikovane, tako da sakriju priču koju su pripovedali tragovi. Raspolagao je takvim znanjem. Prišao je visokom ormanu za alat, u najmračnijem delu odaje. Otključao je i njega. Našao se pred skrivenim merdevinama i spustio se njima.

Uključio je baterijsku lampu u mraku, u podnožju merdevina. Tavanica tunela bila je samo šaku-dve iznad njegove glave. Gole sijalice

bile su mu u visini očiju. Morao bi da štiti oči od njihovog sjaja, da nisu odstreljene, sve do jedne.

Osluškiavao je. Kapanje, blago neravnomerno. Šaptanje ulegle zemlje.

Krenuo je. Saginjao se da bi izbegao stakla sijalica. Skrenuo je levo, prešao preko niskog praga, i ušao u sobicu. Podigao je baterijsku lampu, pa su hladne mrlje na zidu zablistale. Svetlosni zrak pronalazio je i sledio putanju metaka, rupe utisnute u beton i podvučene tamnim mlazevima krvi na klupama, ostacima prenosnih kompjutera i leševima trojice ljudi, koji su popadali jedni preko drugih, s neobičnom preciznošću. Zbog raširenih udova, ličili su na plesače koji poziraju.

Osetio je kaustičnost ispod truleži. Desnom čizmom okrenuo je mrtvacu na vrhu. Nije se trgao kad je ugledao istopljenu masu na mestu na kom je nekad bilo lice. Zube, nosnu kost i ivice lobanje, koji su štrčali kroz nabubrelo meso. Susreo se s pogledom bez očiju.

„Pa“, rekao je nežnim glasom. Nije se obraćao lešu, već samoj prostoriji. „Šta kažeš?“

Prostorija je odbijala saradnju. Znao je da će tako biti. Spustio je prste na posmrtnu ostatke, ali tajne koji su sadržali nisu bile njemu namenjene.

Vratio se u tunel. U drugoj sobi bile su prazne police za oružje. I njima se obratio šapatom. Slabašno svetlo u kvadratnoj, veoma visokoj sobi dopiralo je iz rupe nalik slivniku, koja je sezala sve do dana, tamo gore, do neba, iza rešetke. Dopustio je da nešto svetlosti padne na njega, kao da je Bastet u njenom hramu u Luksoru.

Prevrnute stolice, prazne soške, monitori na zidovima, i posred svakog po jedan hitac. Kompjuteri su odneti. Još jedna, veća soba. Kreveti na sprat: spavaonica za deset ljudi. Konzerve na policama. Frižider, mikrotalasna na spoju dva zida, toalet i cev tuša s odvodom, na suprotnim čoškovima. Šipka oko tuša, nagnuta ka podu, na kom je ležala plastična zavesa. Poslednja vrata na najudaljenijem zidu sobe stajala su nakrivo, iskidana iz šarki, na zemljanoj humci. Iza nje je bila tama, pretrpana kršem.

Prostorija je ličila na hram, sa žrtvom u središtu, ziguratom od mrtvacu, visine prosečne osobe. Šestorica muškaraca, tri žene. Čovek je već bio upoznat s tim brojem, koji se nije dao razabrati na osnovu ove hladne arhitekture, kupe od udova, tamne odeće i ostataka lica, zapletenih u bestrasnoj orgiji bezgrobnog groba. Senke mrtvacu sklanjale su se puzeći od njegovog svetla. Čak ni posthumne neposlušnosti, lakat

pod čudnim uglom ili istureno koleno, usled sekundarne mlitavosti i gravitacije, nisu štrčale u ovoj koagulaciji, zbog umekšanih obrisa i ivica zamagljenih korozivnim prikrivanjem posebnosti. Kost i patrljci polomljenog oružja štrčali su sred gomile mesa, uprtača i ranaca, stvarajući nešto slično krečnjačkom pejzažu.

Čovek je seo za sto.

„Šta kažete?“ rekao je. Soba je ćutala. „Bilo bi lepo razumeti“, nastavio je. „Konačno.“

Postavio je baterijsku lampu tako da osvetljava mrtvace. Naslonio se na laktove i sklopio šake. Da ste ga čuli kad je ponovo progovorio, nikad ne biste znali šta je rekao, iako biste razabrali promenu šifre, prelaz sa živog na odavno mrtvi jezik, i možda biste shvatili da je svaka izgovorena rečenica bila još jedno pitanje.

Sati.

Ponekad je isključivao baterijsku lampu i sedeo u društvu tame. Slične praznini koja je prethodila i bila ispod i posle svega. Dva puta je obišao sobu, gazio je po krvi, ispaljenim čaurama i koječemu. Neko vreme je stajao na ulazu obrušenog tunela, razmišljajući. Pregledao je svako mesto za spavanje, ali nije legao ni na jedno od njih, niti je ispipao posteljinu u potrazi za dnevnicima ili ljubavnim pismima. Znao je da su takve pretrage već obavljene. Čekao je, a čemu god da se nadao, nije nailazilo.

Znao je da je pala noć kad je čuo korake u tunelu.

Nije se okrenuo. Ostavio je baterijsku lampu na postolju tako da je niska tavanica blistala, a on bio osvetljen odozdo. Koraci su se zaustavili iza njegovih leđa.

Glas se razlegao s praga.

„Zdravo, B.“

„Zdravo, Kivere“, rekao je čovek.

Pridošlica je stajala ispred njega. Čvrsti, mišićavi muškarac, u nepudljivoj odeći. Imao je kratko ošišanu kosu, i tamno, dubokim borama izbrazdano lice.

„Ponovo razgovaraš?“ rekao je.

„To je tvoj glagol“, odvratio je čovek, „a ne moj.“

„Koji je tvoj?“

B je odmahnuo glavom. „Nemam ga“, rekao je. „Mogu da ti ponudim imenicu. Koja nije engleska. Toska.“

„Tuga?“, rekao je Kiver. „Tužan si? O tome se ovde radi?“

„Nisam znao da znaš ruski“, rekao je B. „Bilo kako bilo. Rekao sam toska: 'tuga' ne odgovara u potpunosti.“

Kiver je seo. Zagledao se u izvaljena vrata, obrušenu zemlju i krš iza njih. Zatim je uperio pogled u gomilu mrtvaca.

„Hoćeš li da razgovaraš o tome, sinko?“, rekao je. „Tvoja utučenost nije novost za mene. Nemoj mi reći da nisi utučen. Još od Ulafsona.“

B nije dizao pogled.

„Hej“, rekao je Kiver. Pokazao je na iskidanu ivicu duksa s kapuljačom, na jezivom brežuljku, na nepripadajuće narandžasti, komemorativni komad odeće, načinjen povodom turneje nekog benda. „Sećam ga se. Taj dripac kritikovao me je pred svima. Bio je veliki poglavica, zar ne?“

„Utučen“, rekao je B. „Ne bih rekao da sam tužan. Mislim... da je reč radoznao priličnija. Samo sam...“ Odmahnuo je glavom. „Samo pokušavam da čujem šta god se može čuti.“

„Da li si siguran u postojanje poruke?“, rekao je Kiver.

„Nisam. Kako si me pronašao, Kivere?“

„B. Nemoj, molim te. Ovo je, koji, treći put? Nisi tako misteriozan kao što misliš.“

„Nikad nisam tvrdio da sam misteriozan.“

Kiver je ponovo pogledao obezbojeni duks. B je sledio njegov pogled. Znao je da se priseća udaraca metaka o meso, trzaja, udarca glavom, B-ovom.

„Dakle, ovde si.“ Rekao je B.

Kiver je skrenuo pogled na njega. Na B-ovo čelo, koje je eksplodiralo, lobanju mete.

B i Kiver bili su veoma naviknuti na tišinu.

Kiver je neko vreme sedeo u hladnoj srebrnoj svetlosti baterijske lampe. B je upijao konfiguracije smrti, s prilježnošću naučnika.

„I šta ti sve ovo govori?“, konačno se oglasio.

B je zurio u tamu iza poslednjih vrata, tamo ispod zemlje.

„To je dobro pitanje“, rekao je. „Blizu sam, Kivere. Ali nedovoljno.“ Pokazao je ka tami. „Nije da mogu da je pročitam. Ako je ono što ostavljamo